

MAKTAB O‘QUVCHILARIDA RAQAMLI MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Abdurasulova Latofat Buriyevna

Surxondaryo viloyati Oltinsoy tumani

MMTB qarashli 25-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarida raqamli madaniyatni shakllantirishning psixologik asoslari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning hayotning barcha sohalariga keng kirib borishi o‘quvchilardan axborot va kommunikatsiya vositalaridan ongli, xavfsiz hamda mas’uliyatli foydalanishni talab etmoqda. Maqolada raqamli madaniyat tushunchasining mazmuni, uning o‘quvchilar shaxsiyati rivojlanishidagi o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, raqamli madaniyatning shakllanishiga ta’sir etuvchi psixologik omillar, jumladan, axborotni tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalari, media savodxonlik, mas’uliyat hissi, o‘zini nazorat qilish va kommunikativ kompetensiyalar tahlil etiladi. Maqolada maktab psixologi, pedagoglar va ota-onalarning hamkorligi asosida o‘quvchilarda sog‘lom raqamli muhitni yaratish hamda internetdan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari o‘quvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, axborot xavfsizligini ta’minlash va ularni zamonaviy axborot makonida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: raqamli madaniyat, maktab o‘quvchilari, media savodxonlik, raqamli savodxonlik, axborot xavfsizligi, internet madaniyati, psixologik asoslar, tanqidiy fikrlash, mas’uliyatli foydalanish, kommunikativ kompetensiya, axborot texnologiyalari, maktab psixologi, raqamli muhit, o‘zini nazorat qilish.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Internet, mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar va turli raqamli platformalar o‘quvchilarning bilim olish, muloqot qilish va bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etishida muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim jarayoniga yangi imkoniyatlarni olib kirish bilan birga, o‘quvchilardan raqamli muhitda to‘g‘ri va mas’uliyatli harakat qilish ko‘nikmalarini ham talab etmoqda. Shu sababli maktab o‘quvchilarida raqamli madaniyatni shakllantirish zamonaviy ta’limning dolzarb vazifalaridan biriga aylangan. Raqamli madaniyat shaxsning axborot texnologiyalaridan samarali, xavfsiz va maqsadli foydalanish, internet tarmog‘ida axloqiy me’yorlarga rioya qilish, axborotni tanqidiy tahlil etish hamda virtual muloqot madaniyatiga ega bo‘lishini ifodalaydi. Mazkur madaniyatning shakllanishi o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasi,

balki ularning psixologik rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida kamol topishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarda raqamli madaniyatni rivojlantirish jarayonida psixologik omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, tanqidiy fikrlash, o'zini nazorat qilish, mas'uliyat hissi, axborotni saralash va tahlil qilish ko'nikmalari raqamli muhitda xavfsiz va samarali faoliyat yuritishning asosiy shartlari hisoblanadi. Shu bilan birga, internetdan me'yorida ortiq foydalanish, zararli axborotlarning ta'siri, kiberzo'ravonlik va virtual qaramlik kabi muammolar o'quvchilarning psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Mazkur maqolaning maqsadi maktab o'quvchilarida raqamli madaniyatni shakllantirishning psixologik asoslarini tahlil qilish, ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash hamda raqamli savodxonlikni rivojlantirishning samarali yo'llarini yoritishdan iboratdir. Ushbu masalaning ilmiy va amaliy jihatdan o'rganilishi o'quvchilarning axborot xavfsizligini ta'minlash, ularda ongli va mas'uliyatli raqamli xulq-atvorni shakllantirish hamda zamonaviy axborot jamiyatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Maktab o'quvchilarida raqamli madaniyatni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli madaniyat shaxsning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali, xavfsiz va maqsadga muvofiq foydalanish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Bugungi kunda o'quvchilar internet va raqamli qurilmalardan kundalik hayotining ajralmas qismi sifatida foydalanayotganligi sababli, ularda raqamli muhitga nisbatan ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli madaniyatning shakllanishida psixologik omillar muhim rol o'ynaydi. Avvalo, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish zarur. Internet tarmog'ida joylashtirilgan barcha ma'lumotlar ham ishonchli va foydali bo'lavermaydi. Shu sababli o'quvchilar axborot manbalarini tahlil qilish, ma'lumotlarning haqqoniyligini tekshirish va turli axborotlarni solishtirish ko'nikmalariga ega bo'lishlari lozim. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarning yolg'on, manipulyativ yoki zararli axborotlar ta'siriga tushib qolishining oldini oladi. Raqamli madaniyatni rivojlantirishda o'zini nazorat qilish va mas'uliyat hissining shakllanishi ham muhim psixologik omillardan biridir. O'quvchilar internetdan foydalanish vaqtini to'g'ri taqsimlay olishi, o'quv faoliyati va dam olish vaqtini muvozanatlashtirishi zarur. O'zini nazorat qilish qobiliyatining rivojlanganligi internetga qaramlik, vaqtni samarasiz sarflash va virtual muhitga haddan tashqari berilib ketish kabi holatlarning oldini olishga yordam beradi. Media savodxonlik raqamli madaniyatning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Media savodxonlik o'quvchilarga axborotni qabul qilish, tahlil qilish, baholash va undan to'g'ri foydalanish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar rivojlangan hozirgi davrda media savodxonlik nafaqat bilim olish vositasi, balki axborot xavfsizligini

ta'minlashning muhim omili hamdir. O'quvchilarda ushbu ko'nikmalarni shakllantirish orqali ularning axborot maydonida mustaqil va ongli harakat qilish qobiliyati rivojlanadi. Raqamli madaniyatni shakllantirishda maktab psixologining faoliyati alohida ahamiyatga ega. Psixolog o'quvchilar bilan individual va guruhviy mashg'ulotlar tashkil etish orqali internetdan foydalanish madaniyati, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik bo'yicha tushunchalarni shakllantiradi. Shuningdek, internetga qaramlik, kiberzo'ravonlik va virtual muloqot bilan bog'liq muammolarni aniqlash hamda ularning oldini olish bo'yicha profilaktik ishlarni olib boradi.

O'qituvchilar ham raqamli madaniyatni rivojlantirish jarayonining muhim ishtirokchilaridan hisoblanadi. Dars jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish, o'quvchilarga internet resurslaridan to'g'ri foydalanishni o'rgatish va raqamli etikaga oid bilimlarni singdirish ta'lim samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilarning shaxsiy namunasi ham o'quvchilarda ijobiy raqamli xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qiladi. Oilaviy muhit ham o'quvchilarda raqamli madaniyatni shakllantirishda muhim omillardan biridir. Ota-onalarning farzandlari bilan internetdan foydalanish qoidalari haqida suhbatlashishi, ularning onlayn faoliyatiga qiziqish bildirishi va zarur hollarda yo'naltiruvchi tavsiyalar berishi bolalarda mas'uliyatli raqamli xulq-atvorni rivojlantiradi. Oila va maktabning hamkorligi raqamli madaniyatni shakllantirish jarayonining samaradorligini yanada oshiradi.

Shuningdek, raqamli madaniyatni rivojlantirishda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar internet orqali muloqot qilishda odob-axloq qoidalariga rioya etishi, boshqa foydalanuvchilarning huquqlarini hurmat qilishi va virtual makonda mas'uliyat bilan harakat qilishi zarur. Bu esa sog'lom va xavfsiz raqamli muhitni yaratishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bolalarda internet madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan bugungi davrda bolalarni internetdan ongli, xavfsiz va maqsadli foydalanishga o'rgatish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Internet madaniyati bolalarning axborotni tanlash va baholash, raqamli xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, tanqidiy fikrlash hamda o'z vaqtini to'g'ri boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu ko'nikmalar bolalarning psixologik barqarorligini ta'minlash va salbiy raqamli ta'sirlardan himoyalashida muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, internet madaniyatini rivojlantirishda oila, maktab va psixologlarning hamkorligi katta ahamiyatga ega. Ota-onalarning nazorati va qo'llab-quvvatlashi, pedagoglarning raqamli savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan faoliyati hamda maktab psixologining profilaktik ishlari bolalarda sog'lom

raqamli muhitni shakllantirishga yordam beradi. Bolalarda internet madaniyatini shakllantirish nafaqat ularning xavfsizligini ta'minlaydi, balki ularni zamonaviy axborot jamiyatida mustaqil, mas'uliyatli va ongli shaxs sifatida voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Davletshin M.G. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018
2. G'oziev E.G'. **Yosh davrlari psixologiyasi.** – Toshkent: Universitet, 2020.
3. Karimova V.M. **Psixologiya.** – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
4. Nishonova Z.T. **Pedagogik psixologiya asoslari.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. To'xtayeva M.X. **O'smirlar psixologiyasi va tarbiya masalalari.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
6. Андреева Г.М. **Социальная психология.** – Москва: Аспект Пресс, 2019.
7. Немов Р.С. **Психология.** – Москва: Владос, 2018.
8. Turdiyev N.Sh. **Axborot texnologiyalari va media madaniyat.** – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
9. UNESCO. **Digital Learning and Child Well-Being Report.** – Paris, 2023.
10. World Health Organization. **Public Health Implications of Excessive Screen Use Among Children and Adolescents.** – Geneva, 2022.
11. Internet ma'lumotlari